

ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА І ЇЇ ЗАСНОВНИК КНЯЗЬ РОМАН МСТИСЛАВИЧ ВЕЛИКИЙ

Федака С.

Історія не пишеться одразу набіло. Вона прискіпливо творить чорновим за чорновиком, немов вимогливий романіст, перебираючи варіант за варіантом. Один з таких варіантів української держави було започатковано рівно вісімсот років тому. Найбільше це утворення, що проіснувало рівно півтора століття (1199-1349), відоме під кабінетною назвою "Галицько-Волинське князівство", хоча у тогочасних документах воно іменується Малою Руссю, а у літописах також і Україною.

Галицько-волинська держава - назва не надто вдала, бо несе у собі дуалізм. Дана ж держава мислилася і розбудовувалася як унітарна, до того ж до неї тривалий час входили не лише Галичина з Волиню, а й Закарпаття, Буковина, Підляшшя, навіть епізодично Київщина - словом уся Правобічна Україна. Засновник держави Роман Мстиславич хотів відродити міцну єдину Русь, не обтяжену колоніями, не загрузлу у степові чвари. Він здійснив дуже рішучий крок - не відмовляючись від оживлення Дніпрового торгового шляху, як це робили і попередні київські князі, Роман підстраховує економічне буття оновленої держави за допомогою другої торгової магістралі - Волинсько-Дністровської. Зрозуміло, що така геополітична перебудова потребувала певного часу і значних матеріальних витрат (будівництво замків, волоків, мостів, залюднення певних територій тощо). Останнім пояснюється традиційні конфлікти Романа і його нащадків з боярами. У перспективі було вихід будівництво українських опорних пунктів на Чорному морі. Щоправда, це завдання здійснив вже литовсько-руський князь Вітовт після падіння Галицько-волинської держави, але передумови для цього було закладено саме нею.

Роман цілком реалістично підійшов до творення єдиної держави на базі щойно оформленої української народності. Не йшлося про негайне об'єднання одразу усіх п'яти великих князівств, що охоплювали українську етнічну територію. Роман почав з двох західних, найбільш віддалених від Половецького Степу і Суздальщини, що рівнозначно становили загрозу для українських князівств. Йому вдалося об'єднати два дуже різні (а часто навіть ворожі) князівства - рівнинну Волинь з її багатьма містами, сильною княжою владою, міцно пов'язану з сусіднім Києвом, - і прикарпатську Галичину з численним гоноровим боярством, з багатим купецтвом, з тривалими сепаратистськими традиціями. Після відпрацювання механізмів об'єднання двох таких різних регіонів почалося прилучення до цього ядра й інших українських земель, яке тривало впродовж

усього існування цієї держави. Саме тут знайшов логічне продовження процес оформлення українського етносу в феодальну народність. Наявність своєї держави забезпечила сприятливі умови для цього. Галицько-волинська Русь була політично слабшою, ніж попередня Київська, але міцнішою економічно і культурно.

Засновником її був князь Роман-Борис Мстиславич (1152-1205). Його оспівано не лише у літописах, а й у фольклорі. Зберігся цілий цикл билин, що малюють його ідеальним князем. Роман - син волинського, потім київського князя Мстислава і польської княгині Агнеси, доньки Болеслава Кривоустого. Точна дата його народження невідома, М. Котляр визначає її як початок 1150-х [1]. З 1170 Роман три десятиліття був волинським князем. Вважається, що ще в роки волинського сидіння він створив власну модель державного правління. Праправнук Мономаха з юних літ зрозумів, що корінь сильної князівської влади криється в незалежності від земельної аристократії. Тому він, навчений гірким досвідом дворічного князювання у Новгороді, послідовно обмежував сваволю бояр, придушував феодальну опозицію. Польський історик XV ст. Ян Длугош стверджує, що Роман приборкав опір навіть духовного князя - Володимирського єпископа. Опирався ж Роман не лише на віддану дружину, але й дбав про забезпечення своїм заходам більш широкої суспільної підтримки з-поміж середніх і вищих верств населення багатих волинських міст, насамперед столярного града Володимира. Такий союз княжої влади і городян знаходить цілковиту аналогію у тодішніх німецьких землях. Проміщанська політика Романа, успадкована його нащадками, призводить до того, що у наступні століття тиха Волинь стає землею з найгустішою сіткою міст і містечок. Особливо підноситься Володимир. Союз Романа з міським патриціатом дозволив йому зміцнити центральну владу в князівстві, піднести його економіку, а відтак і військову міць. Вже у другій половині 1180-х Роман почав боротьбу за об'єднання Волині і Галичини. До цього часу відноситься його характеристика, дана у Слові о полку Ігоревім:

А ти, буй-Романе, і ти Мстиславе! Хоробра мисль носить ваш ум на діло.

Високо плаваєш на діло в буюсті,

Ян сокіл на вітрах ширяючи, -

Хочеш птаха в буюстві одоліти.

Є ж бо у вас залізні воїни-помори

Під шоломами латинськими.

Од них двигтять земля і багато країв -

*Хинова, Литва, Ятвяги, Деремелє і По-
ловці -
Сулиці свої покидали,
А голови свої поклонили під ті мечі ха-
ралужні*

(переклад Б. Яценка) 1197

Роман розірвав зі своєю першою жінкою Предлавою Рюриківною (1203 він навіть примусив її постригтися). Дату Другого шлюбу літописи замовчують. Відомо лише, що перший син від цього шлюбу Данило народився 1201. Навіть ім'я цієї жінки відоме лише завдяки побіжній ремарці волинського літописця 1290-х: "Вклав Бог до серця князю Мстиславу блага думку, і створив він кам'яну каплицю над могилою своєї бабаусі княгині Романової у монастирі святому. Висвятив він її на честь правовірних Іоакима й Анни і відслужив у ній службу". Невідоме достеменно її походження. У літописі угорський і польський королі називають Анну ятрівкою, тобто дружиною брата. З цього дехто робив висновок, ніби Анна угорка або полька. Але ще на початку ХХ ст. київський генеалог М. Баумгартен довів, що Анна не могла бути ні полькою, ні угоркою. Угорський історик Й. Майлат вважав її візантійською принцесою, але і це не знаходить підтвердження. М. Котляр довів, що вона було представницею видатного боярського волинського роду. Отже, це одруження означало зближення і навіть союз Романа зі своїми колишніми противниками [2].

Опираючись на підтримку боярства, Роман тепер розпочав активну зовнішню політику. Літописи замовчують перший переможний похід Романа на половців. Але про нього відомо з твору візантійського історика Никити Хоніата, а також зі скупих звісток західноєвропейських хронографів. Один з них патетично писав, що Роман здійснив низку походів у Степ, чим "зупинив половецьке нашествя". За Хоніатом, 1197 чи 1198 половці вдерлися у дунайські землі, спустошуючи їх і наближаючись до Константинополя. Але раптом на ворогів з тилу вдарив руський князь Роман і завдав їм повного розгрому. Половці в паніці кинулися тікати. Візантію було врятовано. Не доводиться сумніватися, що Роман надав допомогу на прохання візантійського уряду. Дружні взаємини тривали і далі. Про це свідчить Романове посольство до Візантії, очолене боярином Тведятою Остромиричем, яке бачив у Константинополі 1200 новгородський лав. Але Ярослав Мстиславич помер 1198 р. , і, хоча князівство, не робило видимих спроб вирватися з-під суздальського впливу, проте символічне призначення туди 10-річного сина великого київського князя, якого супроводжувала сильна дружина і численні радники, забезпечувало збереження цієї землі за Всеволодом [5].

Проте задум Всеволода не обмежився самим ли-

ше посиленням західних рубежів своїх володінь. На думку Д. Феннела, саме він переконав 1200 р. Ольговичів порвати нарешті стосунки з Романом. Але поки ті ще тільки готувалися до походу на Галичину, Роман їх випередив і кинувся на Київ.

Ці важливі події описані лише в Суздальському (Лаврентівському) літописі і у пізніших компіляціях з нього. Новгородський літопис про ці події не згадує. Київський же літопис Рюрика уривається на 1199 р. Суздальський літописець повістує сухо, викладаючи лише факти, без емоцій, не виявляючи прихильності до жодної з сторін.

Згідно нього, більшість сил полишилає Рюрика і переходить до Романа: і сини Володимира Мстиславича, що сиділи у дрібних волостях Київщини, і чорні клобуки, і городяни різних міст Київщини. Коли Роман підступив до столиці, кияни самі відчинили йому, сподіваючись, що Роман, узявши у свої сильні руки Київщину, забезпечить їм спокій і відродить значення Києва як одного з центрів світової політики. Рюрик і Ольговичі капітулювали. Роман уклав з ними угоду: Рюрик зрікався Києва і отримував свої старі київські волості, Ольговичі зрікалися претензій на Галич.

Рюрика було вислано до Вручого, а Ольговичів до Чернігова. Ситуація ж з самим Києвом лишалася непевною. Очевидно, що Роман не міг zostаватися тут і керувати звідси своїми західними володіннями. Адже він тільки минулоріч приєднав Галичину з її неспокойним боярством і прихильниками союзу з Угорщиною. Тому сам Роман у Києві не сів, а посадив тут одного з другорядних князів - свого двоюрідного брата Інгваря Ярославича Луцького. Формально це може виглядати як нехтування Києвом - на зразок того, що проявив Андрій Боголюбський 1169 р. Але, як слушно запитує Д. Феннел, кого б ще міг посадити у Києві Роман? Формально все ж Інгвар був другим за значенням з волинських князів і другим із ще живих правнуків Мстислава Великого. Принаймні, за нього Київ надійно лишився в руках Романа - упродовж двох років навколо нього паломниця Добрина Ядрейкович.

Через тісні стосунки Романа з візантійським імператором Олексієм Ангелом виникла легенда, яку доніс Ян Длугош та залежні від нього польські Історики ХVI ст. та український Густинський літопис ХVII ст. : після падіння Константинополя 1204 Ангел втік у Галич до Романа. Цю версію підтримують Д.Лихачов і Б.Рибаків. Проте М. Котляр, опираючись на грецькі джерела, стверджує, що Ангел потрапив у полон до Боніфация Монфератського, котрий вислав його до своїх володінь в Італії. Згодом Ангел звільнився і відновив боротьбу, але зазнав поразки і помер в одному з монастирів Нікеї [3]. Таким чином, це питання все ще лишається нез'ясованим. Не виключено, що в цій історії проглядає

спогад про дійсну втечу претендента на візантійський престол Андроніка Комніна до Ярослава Галицького 1164.

Водночас Роман втручається в усобицю між претендентами на загальнопольський престол - синами Казимира Справедливого та їхнім дядьком Мешком. Згідно розповіді польського хроніста В. Кадлубна, у битві на р. Мозгава 1196 допомога Романа Казимировичам вирішила справу на їхню користь. Згодом вони підтримали Романа в об'єднанні Галичини і Волині.

1198 Роман завдав вирішальної поразки спорідненим з литовцями войовничим племенам ятвягів. Пам'ять про неї збереглася через багато поколінь. Польський хроніст XVII ст. Мачей Стрийковський доніс до нас народний переказ, ніби Роман запряг литовських бранців у плуги. А пізніший російський Докладний літопис додає: "Один литвин, що в плузі тягнув, навчившись руської мови, сказав: "Романе, Романе, худим живеш, Литвою ореш"[4].

1199 Роман робить найрішучіший крок у своєму житті: об'єднує Волинь і Галичину під своєю рукою. Це було зроблено всупереч інтересам Всеволода Суздальського, який до кінця підтримував слабого галицького князя Володимира Ярославича (свого племінника) і чинив усе, щоби перешкодити об'єднанню двох західноукраїнських князівств.

Посилення Романа викликало занепокоєння також у Рюрика та Ольговичів. З цього скористався Всеволод. Перш за все він 10 серпня 1200 р. послав свого сина Ярослава на Переяславщину. Під час правління двох попередніх князів, Володимира Глібовича і Ярослава Мстиславича, Переяслав знаходився під твердою владою суздальського суверена. Обидва були племінниками Всеволода III, і саме Всеволод, а не митрополит і навіть не київський князь поставив 1197 р. єпископа у Переяс було все спокійно [6].

На зламі 1200-01 Роман відправився з Києва на половців, пограбував їхні кочів'я й узяв багато здобичі. Було звільнено руських бранців, захоплених у полон ще після поразки 1196р. Після цього Роман повернувся до Галича.

1202 половці вдерлися на Переяславщину і Південну Київщину. Але Роман передбачив цю навалу і своєчасну підвів війська до південних кордонів Русі. Коли половці поверталися додому, Роман наздогнав їх за Россю, розбив їх і відібрав награбоване та полонених.

Наступні кроки Романа легко передбачалися. Зупинятися лише на трикутнику Володимир - Галич - Київ було просто неможливо. Залишати поза контролем Лівобережжя означало постійно мати дуже вразливий тил. Розмежування України по Дніпру повертало Русь аж у часи протистояння Ярослава Мудрого і Мстислава Тмутороканського. У ту добу, як відомо лівобережний Мстислав, опираючись на

печенігів, кавказькі племена і свою багатющу портову столицю, був набагато сильнішим від Ярослава. Тепер же лівобережні Ольговичі також мали тісні стосунки з половцями. З-за їх спини визирав могутній суздальський самодержець. А щонайгірше для Романа - його київський ставленик Інгвар знаходився без жодної підпори з боку найближчих до Києва міст, оскільки ті належали ображеному Рюрикові. Тепер яскраво проявився той гіркий факт, що пори усе стратегічно зручне положення Києва, він все ж має і свою ахілесову п'яту - майже зразу за Дніпром (через якийсь десяток кілометрів) починалася ворожа Чернігівщина. У добру погоду з київських круч було добре видно чужі волості. Мати столицею прикордонне місто було вкрай незручно і небезпечно. Це ще одна причина для тимчасового перенесення столиці на захід. Але Київ все ж лишався значним економічним, культурним, а головне - політичним центром. Наражати його на постійні небезпеки, а тим більше втрачати було для Романа небажаним. Тому-то Рюрика з Ольговичами слід було або міцно прив'язати до себе, або повністю нейтралізувати. Найпростіше було б почати з зайняття Переяслава, після чого Чернігів би потрапив під тиск на своїх південних рубежах.

Противники Романа розуміли це і не сиділи склавши руки. їм вистачило два роки, аби підготуватися до реваншу. 2 січня 1203 Київ було захоплено Ольговичами й усіма половецькими ордами, що виявили бажання приєднатися до них. Навіть з урахуванням того, що найдетальніший і найяскравіший опис захоплення Києва уміщений в літописах Суздаля та Переяслава-Заліського, складається переважно зі штампів, все одно зрозуміло, що містові було завдано удару, після якого воно ще довго не могло оговтатися. Київ зазнав розгрому, не менш страшного, ніж 1169 р. Спершу було взято і спалено Поділ - Рюрик не забув, що два роки тому саме мешканці Подолу відкрили браму Романові. Потім було захоплено княжу резиденцію ("Гору взяша"), собор св. Софії і Десятинна церква були віддані на розграбування, як і "монастыри все". Імовірно, грабували, захоплювали у полон і вбивали в основному половці. Врятувати своє життя вдалося лише іноземним купцям, втративши при цьому половину свого краму.

Через брак джерел про подальшу ситуацію навколо Києва можна судити лише здогадно. Інгвар або був захоплений у полон, або зміг утекти на Волинь. Ольговичі повернулися на Чернігівщину з великим полоном. Рюрик, мабуть, проявив обережність. Остерігаючись повстання в Києві і опозиції з боку все ще впливової серед киян романової партії, він повернувся ... до Вручого, залишивши, поза сумнівами, частину своєї дружини на чолі з воєводою у Києві [7].

16 лютого 1203 Р. Роман поспішив до Вручого.

А лютої зими 1203/4 р. Роман зібрав українських князів і стрімко пішов до Степу, розгромив війська ханів і повернувся додому зі здобиччю та визволеними з полону людьми. Галицький літописець у некролозі Романові пише: "Кинувся був на поганих, мов лев, був сердитий, мов рись, і нищив їх, неначе крокодил, і перетинав землю їх, мов орел, був хоробрый, неначе тур".

Проте дух партнерства проіснував недовго. На зворотному шляху їх походу проти половців князі порадилися з Ярославом Всеволодовичем (чи з його радниками) у Переяславі, а потім направилися до Треполя на Дніпрі, що лежав на півдорозі між Переяславом і Києвом. Тут намічалось обговорити умови договору між князями і прийти до згоди принаймні у тому, які райони мають відійти до кожного роду. Але "дьявол положи смятение великое" - Роман взяв у полон Рюрика і відправив його до Києва, де Рюрика, його жінку і доньку (колишню дружину Романа) насильно постригли у ченці. Водночас два сини Рюрика, Ростислав і Володимир, були вивезені у Галицьку землю як романові бранці. Найвірогідніше, Інгваря Ярославича відправлено знову на київський стіл - останній факт наводить В.Татищев у другій редакції своєї "Історії".

Всеволод III втрутився, аби відновити колишній баланс, який тепер було змінено на користь Романа. Суздальські послани, діючи у Галичі погрозами і лестощами, переконали Романа звільнити синів Рюрика. Всеволод посадив Ростислава Рюриковича на київський стіл.

Але кінець цьому етапові усобиць було покладено не так вокняженням Ростислава, як загибеллю Романа.

1205 Роман знов втрутився у польські усобиці і пішов походом на малопольського князя Лешка Краківського. Д. Феннел називає цю акцію "найбільш багатобічним з коли-небудь організованих ним походів" [8].

Загинув він випадково, наштотхнувшись під час рекогносцировки на польській роз'їзд. Але французький хроніст середини XIII ст. Аберік з Труа запевняв, що Роман з військом лише проходив через Польщу до Саксонії. Це свідчення доповнює Гальберштадтська хроніка під 1203 (дата явно неточна), вказуючи, що імператорові Оттонові допомагали слов'яни. Отже, Роман втрутився у боротьбу за корону Священної Римської імперії на боці Гогенштауфенів проти Вельфів і напав на союзника останніх Ляшка.

Галицький літописець романового сина Данила присвятив смерті Романа коротку, але пишну епітафію. Д. Феннел підкреслює, що ця смерть означала кінець цілої епохи. Галицька земля тепер була відкрита для половецьких вторгнень. Правління династії у Галичі було перерване, а відтак розпалося і Га-

лицько-Волинське князівство. Упродовж п'ятнадцяти років Галицька земля залишалася здобиччю ближчих і дальших сусідів – угрів, поляків, чернігівців, а також піддавалася шаленому тиску ззовні - з боку папських емісарів [9].

Із смертю Романа принципово змінилася роль і місце Ольговичів у княжому пас'янсі. З 1195 по 1205 р. головними суперниками у боротьбі за об'єднання України-Русі були Роман і Рюрик. Ольговичі балансували між цими двома ключовими фігурами, відігравали роль розмінної карти у їхній геополітичній грі, оскільки на той час не мали достатньо сил, щоб виступати самостійними гравцями. Причиною цьому була перш за все внутрішня роздробленість Чернігово-Сіверської землі. Ольговичів не зміг консолідувати жоден з трьох тодішніх великих чернігівських князів - ані Ярослав (помер 1198р.), ані Ігор (помер 1202 р.), ані Олег (помер 1204 р.). Літописці ніколи не згадували їх як вождів Ольговичів у численних усобицях. Але після смерті Романа новий чернігівський князь Всеволод Святославич Чермний поступово висувається до числа найсильніших князів України-Русі.

Головним же наслідком Романової смерті в масштабі цілої України був початок багаторічної усобиці. з 1205 по 1212 р. практично жоден рік не минав без жорстоких сутичок між Ростиславичами й Ольговичами. Незвична легкість, з якою Ростислав і Всеволод Чермний скидали одне одного з київського столу пояснюють тим, що Всеволод III дав можливість їм донесхочу взаємно знесилувати себе [10].

Одна з найзагадковіших акцій Романа - його так званий конституційний проект, який нам відомий лише у передачі В. Татищева. Відповідно до цього плану великий київський князь, тобто верховний правитель Русі мав обиратися шістьма найбільшими удільними зверхниками, а саме:

Князями галицьким, чернігівським, смоленським, полоцьким, суздальським та рязанським. М. Брайчевський вважає, що тут закладено ідею курфюршества, яку запозичено з Німеччини [11]. Там курфюрстами називали найбільших феодалів, які користувалися правом обирати імператора. Разом їх було семеро: король Богемський, пфальцграф Рейнський, графи Саксонський і Бранденбурзький, архієпископи Кельнський, Майнцький і Трійський. Роман пропонував утвердити шість курфюрств. В середині кожного проголошувався суворий майорат, тобто заборонялося будь-яке відчуження землі, а також дроблення мастку на частини. М.Брайчевський вбачав і етнічну підоснову даного проекту: дві українські землі Галич і Чернігів, дві білоруські Полоцьк і Смоленськ і дві російські Суздаль і Рязань. Проте це лише одна з можливих інтерпретацій.

О. Толочко спробував дезавувати свідчення В.

Татищева, вважаючи їх вигадкою історика. При цьому О.Толочко посилається та співставлення I і II редакцій "Історії Російської", на плутані свідчення автора про його першоджерела, співзвучність проекту ідеям самого В. Татищева як громадсько-політичного діяча. Але жоден з наведених аргументів не є вирішальним. Показово, що негайно з'явилася стаття Б. Яценка про українські джерела В.Татищева, де переконливо показано, що принаймні половина літописів, які відомі нам лише за Татищевим, створено і переписано в Україні [12]. Тому не дивно, що в нього збереглося чимало даних, які випали з великоруської традиції. Згодом Б. Яценко розібрав і сам татищевський текст романового проекту [13]. У цьому тексті, як він зберіг'ся у першій редакції "Історії", писаний давньоруською мовою, чимало українізмів. Навряд чи Татищев би, видумуючи тенет, зміг би там точно з'імітувати його. Друга редакція - це вже не тільки переклад з давньоруської на російську книжну мову XVІІ ст., а й певна, інтерпретація, де історик дозволяв собі деякі коментарі, роз'яснення тощо. У тексті романового проекту за другою редакцією він допустився характерної помилки, яка неспростовно свідчить, що історик писав не з голови, а справді мав перед собою малозрозумілий йому текст. Тому у першій редакції серед шести головних земель фігурує Володимир, а у другій на його місці маємо Суздаль. Справді, в часи Романа столицею Заліської Русі була Суздаль, а не Володимир, тому останній не міг фігурувати в оригіналі у значенні Владимира-на-Клязьмі. На думку Б. Яценка, там мався на увазі Володимир-Волинський. У другій же редакції Татищев у зв'язку зі своєю москвоцентричною концепцією все ж таки інтерпретував Володимир як північно-східну столицю і замінив його на Суздаль. В іншому він все ж таки слідував тому літописному текстові, що був у його розпорядженні.

Проект засвідчує, що Роман загинув на самому злеті своєї діяльності, коли його політичний потенціал почав реалізовуватися повною мірою. Романові

не вистачило кілька років, щоб закріпити досягнуту єдність основних українських земель, зробити процес національного державотворення незворотним.

Галицько-волинський літопис називає Романа Великим та дає йому винятковий титул "царя і самодержця всієї Русі". Ця висока оцінка нав'язана, поза усілякими сумнівами, перш за все злукою Волині і Галичини. За оцінкою С. Томашівського, "політична злука двох ворожих собі українських країв, Галичини й Володимирії, це епохальний факт в історії України - перше втілення загальноукраїнської, державницької ідеї проти панрусизму, що його, в міру занепаду Києва, чим виразніше репрезентували суздальсько-московські князі" [14]. Панрусизм - досить вдалий термін на позначення імперського синдрому, прагнення відтворити вже з'ужилу імперію Рюриковичів. Але не можна погодитися з тезою про занепад Києва. Розпад імперії зовсім не обов'язково тягнув за собою занепад столиці - за умови, якщо вона стає центром моноетнічної держави, а не хапається з останніх сил за колонії. Київ не мав ознак занепаду. - Саме тому він посідав важливе місце у планах Романа, але й не тільки у його. Київ продовжував лишатися об'єктом невсипної уваги і Всеволода Суздальського, оскільки це було осердя українських земель, їхнє "сонячне сплетіння".

Саме Роман став реальною протиположністю Всеволодові. Якщо у попередніх поколіннях Ізяслав II поступався Юрієві Довгорукуму, а Мстислав Ізяславич - Андрієві Боголюбському, то в особі Романа маємо вже князя, що опирався на більшість українських земель, і тому зміг як рівний протистояти дуже серйозному і небезпечному противникові. З Романом остаточно визначилося, що Україні-Русі бути, незважаючи на недружнє ставлення до неї з боку північно-східного сусіда. Національно-державний організм України-Русі виявився життєздатним і без колоній. Роман же довів, що перетворення цієї держави в майбутньому з конфедеративної та унітарну цілком можливе і реальне.

ЛИТЕРАТУРА

1. Котляр М. Ф. Історія України. . . -С. 189.
2. Там же. - С. 196-201; Кузич-Березовський І. Жінка і держава. - Львів: Світ, 1994. - С. 199-209; Луговий О. Визначне жіноцтво України. -К. : Дніпро, 1994. - С. 79-84.
3. Котляр М. Ф. Історія України. . . -С. 193.
4. Там же. - С. 194.
5. Бфеннел Дж. Кризис средневековой Руси. 1200-1304. -М., 1989. -С. 62.
6. Там же. -С. 63.
7. Там же. -С. 64.
8. Там же. -С. 65.
9. Там же. -С. 66.
10. Там же. -С. 67.
11. Брайтчевський М. Коментарі//Хоткевич Г. Історія України. - К.:Веселка. 1992. - С. 205-206.
- 12-Толочко О. П. Конституційний проект Романа Мстиславича 1203 р. : спроба джерелознавчого дослідження// Укр. іст. журнал. - 1995. - №6. -С. 22-36.

13. Яценко Б. І. Розвиток державного устрою України-Русі наприкінці XII ст. // Там же. - 1997. - №3.
 14. Велика історія України. - К.: Глобус, 1993. - Т. 1. - С. 209.

SUMMARY

The Galician-Volinian state and its founder prince the Roman Mstyslavovych Great

C. Fedaka

The figure of Roman Mstislavich belong to the most brilliant ones on the history of Ukraine. He is founder of Galician-Volinian state, which was arising on the traditions of Kievian Rus. Roman collected ukrainian lands under his ruler and secured it against the enemies.

МІЖ СХОДОМ І ЗАХОДОМ: УЖГОРОДСЬКА УНІЯ ТА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В ІСТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ (СПРОБА МЕТОДОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ)

Феніч В.

Дати оцінку такому складному і багатомірному явищу в історії Закарпаття як Ужгородська церковна унія та породжена нею греко-католицька церква можна лише враховуючи її сучасне становище і роль в міжконфесійному діалозі з точки зору сьогоденного стану в теорії методології історичної науки та вчення про церкву - еклезиології. Греко-католицька церква - складна історична реальність, в оцінці діяльності якої не достатньо керуватися лише богословськими, чи лише світськими мотивами.

Екуменічний діалог останніх десятиліть між церквами різних традицій західного і східного християнства (вужче - православно-католицький богословський діалог), переконливо довів абсолютну недієздатність Східних Католицьких Церков (уніатських) в посткомуністичному релігійному світі й критично оцінює унію як метод і модель євангельського єднання церков. Унія, як метод і форма об'єднання церков не виправдала себе. Це визнають сьогодні майже всі церковні авторитети як православної, так і католицької церков, та церковні і світські дослідники церкви, що стоять на позиціях екуменізму. Вченими справедливо відзначається, що унія спричинила глибоку релігійну кризу, яка далеко вийшла як за свої хронологічні межі кінця XVI - середини XVI ст., так і поза виключно релігійне життя, гостро позначившись на всій історії українського народу, викликала до сьогодні тривалі національні і міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти [1].

Апріорі до аналогічного висновку дійшли й учасники Шести "Берестейських читань", матеріали яких вже здебільшого опубліковано [2]. В них взяли участь відомі історики і богослови церкви та Берестейської унії 1596 р. Вітторіо Пері, Михайло Дмитрієв, Борис Гудзяк, Софія Сенік, Сергій Плохій, Гергард Подскальський, Тереза Хинчевська-Геннел, Тетяна Опаріна, Василь Німчук, Ігор Ісиченко, Олександра Цалай-Якименко, Володимир Александрович, Петро Галадза, Порфірій Підруч-

ний, Борис Флоря, Василь Ульяновський, Омелян Прицак, Ігор Гарасим, Іван Паславський, Роберт Тафт, Богдан Панчак, Юрій Мицик, Мирослав Лабунька, Наталія Яковенко, Наталія Кочан, Ярослав Дашкевич, Ярослав Ісаєвич, Франк Сисин, Ласло Пушкаш, Ернст-Христофор Сютнер та багато інших провідних вчених України та за її меж. Подібний висновок висували й дослідники Ужгородської унії 1646 р. Іштван Піріді, Михайло Болдичар, Атанасій Пекар, Ернст-Христофор Сютнер, Павло-Роберт Магочій, Юрій Сабов, Іван Мигович та інші [3]. Центральний релігієзнавчий періодичний журнал "Людина і світ" зайняв таку ж саму позицію в оцінці унії та греко-католицької церкви в історії українського народу [4]. Отже, згоди здавалося б дійшли всі: і отці церкви, і світські мужі.

Та й справді: з подібними висновками важко не погодитися. Однак виникає цілком закономірне питання, а може й цілий ряд питань: в чому причини такого "дискомфортного" становища греко-католицької церкви в сучасному міжконфесійному діалозі? Можливо корені церкви, яка по іронії власної долі опинилася зараз "поза грою" сягають саме далекого кінця XVI - середини XVII ст. Іншими словами, нам слід відповісти на питання методологічного характеру: чи були перспективи у новоствореної, внаслідок унії православної і римо-католицької церков, греко-католицької церкви і, якщо були, то якими вони уявлялися її протагоністам з обох сторін? Відповісти на це питання можливо лише при комплексному аналізі історико-юридичних та богословсько-єкуменічних проблем, що передували унії, визначили причини її появи, характер діяльності і наслідки в історії краю другої половини XVII-XX ст.

Сьогодні вже ніхто з дослідників не буде заперечувати чи ставити під сумнів історичне значення унії та греко-католицької церкви в історії України і, передусім, західноукраїнських земель. Греко-католицизм для багатьох поколінь віруючих став